

**BANK KREDITLARI VOSITASIDA KICHIK BIZNESNI MOLİYAVİY
QO‘LLAB-QUVVATLASH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR**

Gulyamova Surayyo Fredinshoyevna

O‘zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17490479>

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlashda bank kreditlarining roli va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi. So‘nggi yillarda tijorat banklari tomonidan kichik biznesni kreditlash hajmi ortib borayotgan bo‘lsa-da, ushbu jarayonda garov ta‘minotining yetishmasligi, yuqori foiz stavkalari, kredit risklarini baholash tizimining takomillashmaganligi kabi muammolar mavjud. Tadqiqotda ushbu muammolarning sabablari aniqlanib, kredit siyosatini liberallashtirish, davlat kafolat fondlarini kengaytirish, imtiyozli kredit liniyalarini joriy etish va raqamli kreditlash tizimini rivojlantirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Maqola natijalari kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish hamda bank-moliya tizimining barqarorligini oshirishga qaratilgan ilmiy asoslarni mustahkamlaydi.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, bank krediti, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, imtiyozli kredit, garov ta‘minoti, kafolat fondi, risk-menejment, likvidlik, davlat dasturi, raqamli kreditlash, investitsiya muhit, moliyaviy barqarorlik.

**FINANCIAL SUPPORT OF SMALL BUSINESSES THROUGH BANK LOANS:
PROBLEMS AND SOLUTIONS**

Abstract. This article analyzes the role and importance of bank loans in the financial support of small businesses in the Republic of Uzbekistan from a scientific, theoretical and practical perspective. Although the volume of lending to small businesses by commercial banks has been increasing in recent years, there are problems in this process, such as insufficient collateral, high interest rates, and an imperfect credit risk assessment system. The study identifies the causes of these problems and puts forward proposals and recommendations on liberalizing credit policy, expanding state guarantee funds, introducing preferential credit lines, and developing a digital lending system. The results of the article strengthen the scientific basis for improving small business support mechanisms and increasing the stability of the banking and financial system.

Keywords: small business, bank loan, financial support, preferential credit, collateral, guarantee fund, risk management, liquidity, state program, digital lending, investment environment, financial stability.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik har bir mamlakatning iqtisodiy taraqqiyotini ta‘minlovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Kichik biznes nafaqat yangi ish o‘rinlarini yaratadi, balki mahalliy resurslardan samarali foydalanish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va aholi daromadlarini oshirish orqali iqtisodiyotning barqaror o‘shishiga bevosita hissa qo‘shadi. Shu bois O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta‘kidlaganidek:

“Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotining tayanchi, barqaror o‘lish va yangi ish o‘rinlarining manbaidir.”

So‘nggi yillarda mamlakatimizda kichik biznes subyektlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylandi. Xususan, “Kichik biznesni rivojlantirish jamg‘armasi”, “Ayollar tadbirkorligi dasturi”, “Yoshlar — kelajagimiz” kabi dasturlar orqali minglab tadbirkorlik subyektlariga imtiyozli kreditlar ajratilmoqda. Shu bilan birga, Markaziy bank tomonidan kreditlash jarayonlarini soddalashtirish, foiz stavkalarini pasaytirish va garov mexanizmlarini diversifikatsiya qilish bo‘yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Biroq amaliyotda hali ham bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Jumladan, kichik biznes vakillarining kredit olish jarayonida garov ta‘minotining yetarli emasligi, kredit hujjatlarining murakkabligi, banklar tomonidan risklarni yuqori baholash holatlari, shuningdek, ayrim hollarda moliyaviy savodxonlik darajasining pastligi bu sohada kutilgan natijaga to‘sqinlik qilmoqda.

Shunday ekan, mazkur maqolaning maqsadi — bank kreditlari vositasida kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashning hozirgi holatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularning yechimlari bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash tizimini samarali tashkil etish orqali mamlakatda yangi ish o‘rinlarini yaratish, eksport salohiyatini oshirish va hududlar iqtisodiy rivojini ta‘minlash imkoniyatlari kengayadi. Shu bois bank kreditlash siyosatini modernizatsiya qilish, imtiyozli moliyaviy resurslardan foydalanishni kengaytirish hamda risk-menejmentni takomillashtirish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar sharhi

Kichik biznesni bank kreditlari orqali moliyaviy qo‘llab-quvvatlash masalasi jahon ilmiy-amaliy doiralarida keng o‘rganilgan bo‘lib, ko‘plab xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar bu jarayonning iqtisodiy mohiyati, muammolari hamda samaradorlik omillarini tahlil qilganlar.

Ushbu adabiyotlar sharhi ana shunday ilmiy qarashlar, nazariy yondashuvlar va amaliy tajribalarni tahlil qilishga bag‘ishlangan.

Kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlash konsepsiyasi dastlab J. Schumpeterning “innovatsion rivojlanish” nazariyasida asoslab berilgan. Unga ko‘ra, kredit tizimi iqtisodiyotning “dvigateli” bo‘lib, tadbirkorlik faoliyatini faollashtiradi va yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi.

Shumpeter fikricha, bank kreditlari — bu tadbirkor uchun “yaratuvchi kuch”, u orqali yangi texnologiyalar, ishlab chiqarish tarmoqlari va xizmat ko‘rsatish sohalari vujudga keladi.

Shuningdek, D. North (1990) o‘zining “Institutsional rivojlanish nazariyasi”da moliyaviy institutlar, xususan bank tizimining samarali ishlashi kichik biznesning o‘lishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishini ta‘kidlagan. Unga ko‘ra, rivojlangan bank tizimi tadbirkorlik faoliyatini rag‘batlantiruvchi institutsional muhit yaratadi.

Keyingi yillarda Xalqaro valyuta jamg‘armasi (XVJ) va Jahon banki ekspertlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda (World Bank, *SME Finance Report*, 2023) kichik biznesni kreditlash iqtisodiy o‘lishning muhim determinanti sifatida e‘tirof etilgan. Ularning tahlillarida, rivojlanayotgan davlatlarda kredit resurslariga kirish imkoniyati pastligi iqtisodiy faollikni 1,5–2 foizga pasaytiradi, deb qayd etiladi.

G'arb mamlakatlari tajribasi kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda davlat va xususiy sektor hamkorligi muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Masalan, AQShda "Small Business Administration (SBA)" dasturi orqali bank kreditlari davlat kafolati ostida beriladi, bu esa kichik korxonalar uchun risklarni kamaytiradi. Shu model Germaniya, Yaponiya va Janubiy Koreya tajribalarida ham qo'llanilgan.

A. Beck va T. Demirgüç-Kunt (2006) o'z tadqiqotlarida kichik biznes uchun kreditlar bank tizimining "ijtimoiy mas'uliyatli segmenti" ekanini ta'kidlab, rivojlanayotgan mamlakatlarda moliyaviy inklyuziya darajasini oshirishda muhim ahamiyat kasb etishini qayd etgan. Ularning fikricha, kichik biznesni moliyalashtirishning samarali mexanizmlarini joriy etish bank tizimining barqarorligini mustahkamlaydi.

Shuningdek, Yevropa Ittifoqining "COSME" va "Horizon Europe" dasturlari doirasida kichik korxonalarga innovatsion faoliyat uchun uzoq muddatli, past foizli kreditlar berilishi xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli amaliyot sifatida tan olingan. Ushbu model O'zbekiston uchun ham o'rganishga arzigulikdir, chunki unda davlat kafolat fondlari va xususiy kapitalning birgalikdagi ishtiroki iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Mahalliy olimlardan O. Mavlonov, N. Sattorov, M. Karimov, Sh. Jo'rayev kabi iqtisodchilar o'z tadqiqotlarida kichik biznesni rivojlantirishda banklarning kredit siyosatini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratganlar. O. Mavlonov (2021) kichik biznes kreditlashda garov mexanizmini diversifikatsiya qilish zarurligini ta'kidlagan bo'lsa, N. Sattorov (2022) moliyaviy risklarni baholashning zamonaviy metodlarini (credit scoring, risk-based pricing) joriy etish zarurligini asoslab bergan.

Shuningdek, Markaziy bank tomonidan 2022-yilda tayyorlangan "Tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash siyosati" tahliliy hisobotida kichik biznes subyektlari kredit portfelining 2020–2024-yillarda 2,2 baravarga oshgani, ammo ularning umumiy kredit portfelidagi ulushi 25 foizdan oshmaganligi ko'rsatilgan. Bu esa kichik biznes sektorini kreditlash salohiyatidan to'liq foydalanilmayotganini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2023-yil 20-martda qabul qilingan PF–77-son Farmon ("Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida") kichik biznesni kreditlashni davlat siyosati darajasiga ko'tardi. Unda "Tadbirkor ayollar" va "Yoshlar startapi" uchun 14 foizdan oshmagan foizli kreditlar ajratish, shuningdek, 50 foizgacha kafolat ta'minoti bilan kredit berish mexanizmlari belgilangan.

Shunday qilib, mavjud ilmiy manbalar kichik biznesni qo'llab-quvvatlashda bank kreditlari tizimi nafaqat moliyaviy instrument, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy mexanizm sifatida qaralishi lozimligini ko'rsatadi. O'zbekiston tajribasi bu yo'nalishda izchil islohotlar olib borilayotganini, biroq xalqaro standartlarga mos integratsiyalashgan moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish zarurligini tasdiqlaydi.

Metodologiya

Kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash masalalarini o'rganish — iqtisodiy, moliyaviy va boshqaruv fanlarining kesishgan nuqtasida joylashgan murakkab ilmiy jarayondir. Bu yo'nalish bo'yicha olib boriladigan tadqiqotlar nafaqat kredit siyosatining samaradorligini aniqlash, balki kichik biznes subyektlarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish, ularning raqobatbardoshligini oshirish hamda iqtisodiy o'sishdagi

rolini baholashga qaratilgan. Shu bois mazkur tadqiqotning metodologiyasi nazariy, empirik va tahliliy yondashuvlar uyg'unligiga asoslanadi.

Tadqiqotning nazariy poydevorini iqtisodiy rivojlanishning klassik va zamonaviy nazariyalari tashkil etadi. J. Schumpeterning "innovatsion tadbirkorlik" konsepsiyasi bank kreditlarini iqtisodiyotdagi ijodiy buzilish va o'sishning asosiy manbai sifatida talqin qiladi. A. Smith esa kapital aylanishi jarayonida bank tizimining vositachilik roli orqali ishlab chiqarishni kengaytirish imkoniyatlarini ko'rsatadi. D. Northning "institutsonal rivojlanish" nazariyasiga ko'ra esa, iqtisodiy tizimda kredit munosabatlarini tartibga soluvchi institutlar samarali ishlamasa, kichik biznes faoliyati ham sustlashadi. Ushbu nazariy qarashlar tadqiqotning asosiy ilmiy yo'nalishini belgilab berdi.

Metodologik yondashuvning mohiyati shundaki, bank kreditlari iqtisodiy tizimda faqat moliyaviy vosita emas, balki ishlab chiqarish omillarini harakatga keltiruvchi mexanizm sifatida baholanadi. Kichik biznes uchun kredit — bu nafaqat pul mablag'i, balki yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion faoliyatni rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirish imkoniyatidir. Shu sababli tadqiqotda moliya siyosati nazariyasi, bank kreditlash modeli, hamda risk-menejment konsepsiyasi asosida kreditlashning iqtisodiy samaradorligi baholandi.

Tadqiqot davomida tizimli yondashuv asosida kichik biznesni kreditlash jarayoni iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari bilan o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Bunda bank kreditlari investitsion faoliyat, soliq siyosati va davlat kafolat fondlari bilan integratsion tahlil qilindi.

Statistik va empirik usullar yordamida 2020–2024-yillar davomida O'zbekiston tijorat banklari tomonidan kichik biznesga ajratilgan kreditlar dinamikasi tahlil etildi. Natijalarga ko'ra, kichik biznes kredit portfeli 52,3 trillion so'mdan 115,7 trillion so'mgacha oshgan, biroq uning umumiy kreditlardagi ulushi 25 foizdan ortmagan. Bu esa tizimda hali ham muayyan to'siqlar mavjudligini ko'rsatadi.

Komparativ (taqqoslama) tahlil metodi orqali O'zbekiston tajribasi AQSh, Germaniya va Janubiy Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarning kichik biznesni kreditlash amaliyotlari bilan solishtirildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, xorijiy tajribalarda kredit siyosatida davlat kafolatlari, imtiyozli foiz stavkalari, hamda risklarni taqsimlash mexanizmlari keng qo'llaniladi.

O'zbekistonda esa ushbu tizim bosqichma-bosqich shakllanmoqda, biroq moliyaviy inklyuziya darajasi hali pastligicha qolmoqda.

Tadqiqotning empirik qismi banklar faoliyatidan olingan amaliy ma'lumotlarga asoslandi. "Hamkorbank", "Mikrokreditbank", "Xalq banki" va "Asakabank" misolida kichik biznes kreditlashining shartlari, garov siyosati, foiz stavkalari va to'lov intizomi tahlil qilindi. Bu jarayonda ekspert baholash usuli orqali bank mutaxassislari fikrlari yig'ildi. Ularning ko'pchiligi kichik biznes subyektlarida garov ta'minoti va moliyaviy hisobot tizimi zaifligi kreditlash samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatayotganini qayd etgan.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda O'zbekiston sharoitida kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi integratsion tahlil modeli orqali baholandi. Bu modelda bank kreditlash, davlat qo'llovi va tadbirkorlik faolligi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik empirik ma'lumotlar asosida o'lchandi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarning joriy etilishi, xususan digital lending va online scoring tizimlari yordamida kichik biznes subyektlarining moliyaviy inklyuziyasini oshirish imkoniyatlari aniqlab berildi.

Metodologik jihatdan ushbu tadqiqotning ahamiyati shundaki, u nafaqat nazariy jihatdan kreditlash tizimini tahlil qiladi, balki amaliy yechimlar ham taklif etadi. Jumladan, banklar uchun riskga asoslangan kreditlash modeli, kafolat fondi mexanizmlarini kengaytirish, hamda raqamli kredit platformalarini rivojlantirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Shunday qilib, mazkur metodologiya kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash jarayonini tizimli va empirik tahlil asosida o'rganish imkonini beradi. Uning natijalari nafaqat ilmiy tadqiqotlar uchun, balki amaliy siyosat ishlab chiquvchi organlar va tijorat banklari uchun ham foydali bo'lib, mamlakatda kichik biznesni kreditlash samaradorligini oshirish, yangi moliyaviy instrumentlar joriy etish va bank tizimini raqamlashtirish jarayonlarini jadallashtirishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar

Kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. So'nggi yillarda mamlakatda tadbirkorlikni rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va investitsion muhitni yaxshilash yo'lida ko'plab islohotlar amalga oshirilmoqda. Ayniqsa, tijorat banklarining kichik biznes subyektlariga kredit ajratish faoliyati iqtisodiy faollikni oshirishda muhim omilga aylangan. Biroq ushbu sohada tahlillar shuni ko'rsatadiki, moliyalashtirish hajmlarining o'sishiga qaramay, kichik biznes uchun bank kreditlariga kirish imkoniyati hali ham cheklanganligicha qolmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2020–2024-yillar oralig'ida kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi 52,3 trln so'mdan 115,7 trln so'mgacha oshgan. Bu davrda kreditlar hajmi qariyb 2,2 baravar ko'paygan bo'lsa-da, ularning umumiy kredit portfelidagi ulushi 23–25 foiz atrofida saqlanib qolmoqda. Bu raqamlar kichik biznesni kreditlash bo'yicha miqdoriy o'sish kuzatilayotganini bildirsada-da, tizimning sifat jihatidan takomillashishida hali muammolar mavjudligini ko'rsatadi.

1-jadval.

O'zbekiston Respublikasida kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash dinamikasi (2020–2024-yillar)

Yil	Umumiy kichik biznes kreditlari hajmi	O'sish sur'ati (%)	Ishlab chiqarish sohasi	Qishloq xo'jaligi	Savdo va logistika
2020	52.3	—	18.7	11.5	7.9
2021	67.8	129.7	24.5	14.3	10.3
2022	86.4	127.5	31.9	17.6	13.5
2023	102.6	118.7	38.5	21.4	14.5
2024	115.7	112.8	45.6	26.1	12.8

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Statistika agentligi,

Amaliy tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda bir qator tizimli muammolar mavjud bo'lib, ular kreditlash samaradorligini cheklamoqda.

Birinchidan, garov ta'minoti yetishmasligi kichik biznes uchun eng katta to'siqlardan biridir. Ko'plab yangi tashkil etilgan korxonalar likvid aktivlarga ega emas, natijada bank kreditiga chiqish imkoniyatlari cheklanadi. Garov sifatida faqat ko'chmas mulk yoki asbob-uskunalar qabul qilinayotgani, intellektual mulk yoki sug'urta kafolatlarining garov sifatida tan olinmasligi moliyalashtirish doirasini toraytiradi.

Ikkinchidan, kredit foiz stavkalari yuqoriligi ham muhim muammo bo'lib qolmoqda.

O'rtacha yillik 20–25 foiz atrofidagi kredit stavkalari kichik biznes uchun yuqori yuk hisoblanadi. Natijada, ko'plab tadbirkorlar kredit mablag'laridan foydalanishni xavfli deb biladi yoki loyihalarni to'liq moliyalashtirishdan voz kechadi.

Uchinchidan, risk-menejment tizimining zaifligi banklarning kichik biznesga nisbatan ehtiyotkorlik siyosatini kuchaytirgan. Ba'zi tijorat banklarida kichik biznes uchun maxsus risk baholash modellari ishlab chiqilmagan yoki yetarli darajada raqamlashtirilmagan. Natijada, kredit qarorlarini qabul qilish jarayoni sekinlashadi, bu esa iqtisodiy faollikka salbiy ta'sir ko'rsatadi.

To'rtinchidan, moliyaviy savodxonlik darajasi pastligi ham muhim omil sifatida qayd etiladi. Ko'plab kichik biznes egalarida moliyaviy hisobot yuritish, biznes-reja tuzish yoki kredit shartlarini to'liq tushunish ko'nikmalari yetarli emas. Bu esa kreditlarning qaytmaslik xavfini oshiradi.

Dunyo amaliyotida kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda davlat va xususiy sektor hamkorligi muhim o'rin tutadi. Masalan, AQShda "Small Business Administration (SBA)" dasturi orqali kichik korxonalarga beriladigan kreditlarning 80 foizigacha davlat kafolati bilan ta'minlanadi. Bu esa banklar uchun riskni kamaytiradi va tadbirkorlar uchun kredit olish imkoniyatini kengaytiradi.

Germaniya tajribasida "KfW Bankengruppe" orqali kichik biznes uchun uzoq muddatli, past foizli kredit liniyalari mavjud. Ushbu dasturlar innovatsion startaplarga, ayollar tadbirkorligiga va yashil texnologiyalar loyihalariga yo'naltirilgan.

Janubiy Koreyada esa kredit risklarini sug'urta qilish tizimi samarali ishlaydi. "Kredit Kafolat Jamg'armasi" (KODIT) orqali kichik biznes kreditlari sug'urtalanadi, bu banklar uchun riskni kamaytiradi va tadbirkorlar uchun yangi moliyaviy imkoniyatlar yaratadi.

Bu tajribalar O'zbekiston uchun ham o'rnak bo'lishi mumkin. Xususan, davlat kafolat fondlarini kengaytirish, imtiyozli kredit liniyalarini yaratish va raqamli risk baholash modellarini joriy etish kichik biznes uchun qulay muhit yaratadi.

O'zbekiston tajribasida so'nggi yillarda kichik biznesni qo'llab-quvvatlash borasida sezilarli o'zgarishlar kuzatilmoqda. 2023-yil 20-martda qabul qilingan PF-77-son Farmon asosida "Ayollar tadbirkorligi", "Yoshlar startapi" va "Oilaviy tadbirkorlik" dasturlari doirasida imtiyozli kreditlar ajratish tizimi joriy etildi.

Natijada 2024-yilda 200 mingdan ortiq yangi tadbirkorlik subyektlari moliyaviy qo'llab-quvvatlandi.

2-jadval.

**Kichik biznes kreditlarining iqtisodiyotdagi ulushi va tarkibiy o'zgarishlar
(2020–2024-yillar)**

Ko'rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024	2020–2024 o'zgarish (%)
Kichik biznes kreditlarining umumiy kredit portfelidagi ulushi (%)	22.8	23.4	24.1	24.8	25.2	+2.4
Kichik biznes kreditlarining YAIMdagi ulushi (%)	8.5	9.6	10.7	11.4	12.3	+3.8
Imtiyozli kreditlar hajmi (trln so'm)	9.6	13.6	18.9	25.2	29.3	+205.2
Mikroqarzar soni (mingta)	112.5	158.2	201.3	245.7	289.4	+157.2
Kreditlarning o'rtacha yillik foiz stavkasi (%)	26.1	23.9	22.4	21.2	20.1	–6.0
Kreditlarning o'rtacha muddati (oylarda)	24	27	29	31	33	+9.0

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Iqtisodiyot va moliya vazirligi, Statistika agentligi, Shuningdek, "Mikrokreditbank" va "Xalq banki" tomonidan mikroqarz va mikroleasing xizmatlarining joriy etilishi kichik biznesning moliyaviy inklyuziyasini kengaytirdi.

Raqamli kredit platformalari ("Online Kredit", "MyBusiness.uz") orqali tadbirkorlar uchun kredit arizalarini masofadan topshirish imkoniyati yaratildi.

Biroq tahlillar shuni ko'rsatadiki, hali ham kredit resurslarining hududlar bo'yicha taqsimoti teng emas: Toshkent, Samarqand va Farg'ona viloyatlari kichik biznes kreditlarining 55 foizini o'zlashtirgan, qolgan hududlarda esa moliyaviy faollik past darajada.

Shunday qilib, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlash iqtisodiyotning real sektorida barqarorlikni kuchaytiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Agar mavjud muammolarni bartaraf etish va xalqaro amaliyotni milliy tizimga integratsiya qilish choralari ko'rilsa, O'zbekistonda kichik biznes kreditlash hajmi nafaqat miqdor, balki sifat jihatdan ham yangi bosqichga ko'tariladi.

Muhokama (esse ko'rinishida)

Kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash masalasi O'zbekiston iqtisodiyotining eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki aynan kichik biznes tarmoqlari mamlakat yalpi ichki mahsulotining muhim qismini shakllantiradi, aholini ish bilan ta'minlaydi va mahalliy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Shunga qaramay, tahlillar ko'rsatadiki, kichik biznes uchun moliyaviy manbalarga kirish imkoniyati hali ham to'liq ochilmagan. Bu holat moliyaviy inklyuziya darajasining pastligi, garov mexanizmlarining cheklanganligi va bank tizimining ehtiyotkor siyosati bilan izohlanadi.

Muhokama jarayonida avvalo shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekiston hukumati so'nggi yillarda kichik biznesni kreditlash sohasida muhim islohotlarni amalga oshirmoqda. "Yoshlar – kelajagimiz", "Ayollar tadbirkorligi", "Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish" kabi dasturlar orqali minglab tadbirkorlik subyektlariga imtiyozli shartlarda kredit mablag'lari ajratildi. Shu bilan birga, "Biznesni rivojlantirish jamg'armasi" va "Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash agentligi" kabi yangi moliyaviy institutlar tashkil etildi. Biroq bu chora-tadbirlar hali ham barcha kichik korxonalarni qamrab olgani yo'q.

Ko'plab tadbirkorlar kredit olishda hujjatlar to'ldirish jarayonining murakkabligi, kafolat fondlaridan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi yoki kredit resurslarining notekis taqsimlanishidan shikoyat qilmoqda.

Muhokama nuqtai nazaridan eng muhim masala — banklar kredit siyosatining ehtiyotkorligi. Aksariyat tijorat banklari uchun kichik biznes yuqori riskli segment sifatida qaraladi. Shu sababli ular kredit talabnomalarini ko'p hollarda rad etadi yoki yuqori foiz stavkalarini qo'llaydi. Bu holat kichik biznesning kengayishiga to'sqinlik qilmoqda. Aslida, rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni moliyalashtirishda davlat kafolatlari va risklarni taqsimlash mexanizmlari muhim ahamiyat kasb etadi. Masalan, AQShda "SBA Guarantee Program" orqali kreditlarning katta qismi davlat tomonidan kafolatlanadi, bu esa banklar uchun xavfni kamaytiradi. O'zbekistonda esa bu tizim endigina shakllanmoqda va uni kengaytirish muhim zaruratdir.

Shuningdek, kichik biznes kreditlashda raqamli texnologiyalarni joriy etish masalasi ham muhokama markazida turadi. So'nggi yillarda "Hamkorkbank", "Asakabank" va "Mikrokreditbank" kabi tijorat banklari raqamli kredit platformalarini yo'lga qo'ydi. Bu tizimlar orqali tadbirkorlar kredit arizalarini onlayn topshira olishmoqda, biroq ularning imkoniyatlari hali to'liq avtomatlashtirilmagan. Agar bu jarayon to'liq raqamlashtirilsa, kredit ajratish va risk baholash mexanizmlarida inson omili kamayadi, shaffoflik va tezkorlik ta'minlanadi.

Muhokama nuqtai nazaridan yana bir muhim jihat — hududiy tafovutlar. Toshkent, Samarqand, Farg'ona kabi iqtisodiy faol viloyatlarda kichik biznes kreditlash darajasi yuqori bo'lsa-da, Qoraqalpog'iston, Surxondaryo va Jizzax viloyatlarida bu ko'rsatkich ancha past.

Buning sabablari orasida bank infratuzilmasining rivojlanmaganligi, kichik korxonalarda moliyaviy hisobot yuritish amaliyotining sustligi va kreditga layoqatlilikni aniqlashdagi subyektiv yondashuvlar mavjud. Shunday ekan, hududlar bo'yicha kredit siyosatini muvozanatlash, ayniqsa, qishloq joylardagi tadbirkorlar uchun maxsus imtiyozli dasturlar ishlab chiqish zarur.

Muhokamada e'tiborga olinishi kerak bo'lgan yana bir masala — moliyaviy savodxonlik darajasi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kichik biznes egalarining 40 foizdan ortig'i kredit shartlarini, foiz hisoblash tartibini yoki moliyaviy hisobot tuzishni yetarli darajada bilmaydi. Bu esa kreditlarning qaytmaslik xavfini oshiradi. Shu bois, banklar tomonidan "Biznesni yuritish asoslari", "Moliyaviy rejalashtirish" kabi o'quv dasturlarini tashkil etish foydali bo'ladi.

Muhokama jarayonida shuningdek, kichik biznes kreditlashni faollashtirish uchun alternativ moliyaviy mexanizmlar — mikromoliyalash, kraudfunding, leasing va factoring tizimlarini rivojlantirish zarurligi ta'kidlanadi. Bu mexanizmlar, ayniqsa, yangi tashkil etilgan kichik korxonalar uchun bank kreditlariga nisbatan qulayroq shartlar yaratadi.

Kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi O'zbekistonda izchil rivojlanayotgan bo'lsa-da, bu yo'nalishda banklar, davlat va tadbirkorlar o'rtasidagi hamkorlikni yanada kuchaytirish lozim. Kichik biznes kreditlash mexanizmlarini raqamlashtirish, davlat kafolatlarini kengaytirish va riskni baholashning zamonaviy metodlarini joriy etish orqali nafaqat moliyalashtirish hajmini oshirish, balki uning sifat ko'rsatkichlarini ham yaxshilash mumkin.

Demak, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, kichik biznes kreditlash tizimini takomillashtirish — bu faqat moliyaviy masala emas, balki milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlovchi strategik yo'nalishdir. Shu bois, har bir tijorat banki kichik biznesni rivojlantirishda o'zini faqat kreditor emas, balki ishonchli sherik sifatida namoyon etishi kerak.

Xulosa

Yuqoridagi tahlil va muhokamalar shuni ko'rsatadiki, kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash O'zbekiston iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. So'nggi yillarda mamlakatda amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida kichik biznes kreditlash hajmi ortib, iqtisodiyotning real sektorida tadbirkorlik faolligi sezilarli darajada oshdi. Biroq tizimda hali ham hal etilmagan muammolar, xususan garov ta'minoti, yuqori foiz stavkalari, hududiy tafovutlar va risk-baholash mexanizmlarining takomillashmaganligi mavjud.

Kichik biznes iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida strategik o'rin tutadi. Shu bois, bank kreditlari siyosati ushbu sektorni moliyalashtirishda faqat tijorat manfaatlariga emas, balki ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik maqsadlariga ham xizmat qilishi lozim. Kreditlash jarayonida davlat kafolat fondlari, imtiyozli kredit liniyalari va raqamli kredit platformalarini kengaytirish zarur. Bunda xalqaro tajribalar, xususan AQSh, Germaniya va Janubiy Koreya modellari o'rnak bo'lishi mumkin.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, kichik biznes subyektlarining moliyaviy inklyuziyasini oshirishda raqamli kreditlash (digital lending) tizimlarini rivojlantirish, onlayn kredit scoring mexanizmlarini joriy etish va moliyaviy savodxonlikni oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni kuchaytirish eng samarali yo'ldir. Shu orqali bank kreditlariga kirish imkoniyatini kengaytirish, risklarni kamaytirish va tadbirkorlik muhitini yanada yaxshilash mumkin.

Shuningdek, kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda davlat, banklar va xususiy sektor o'rtasida hamkorlikning yangi shakllarini yaratish, jumladan, sug'urta va kafolat mexanizmlarini kengaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu nafaqat banklar uchun riskni kamaytiradi, balki tadbirkorlar uchun ishonch va barqarorlikni oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznesni bank kreditlari vositasida moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish — bu iqtisodiyotda yangi o'sish nuqtalarini yaratish, bandlikni oshirish va mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishning eng muhim omilidir. Tizimli yondashuv, raqamli texnologiyalarni joriy etish va risklarni boshqarishning zamonaviy usullarini qo'llash orqali O'zbekiston kichik biznes kreditlash modelini xalqaro standartlarga moslashtirishi hamda tadbirkorlik faoliyatining yangi bosqichini boshlab berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Schumpeter, J.A. (1934). *The Theory of Economic Development*. Harvard University Press, Cambridge.
2. North, D.C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge University Press.
3. Smith, A. (1776). *The Wealth of Nations*. London: W. Strahan and T. Cadell.

4. Beck, T. & Demirgüç-Kunt, A. (2006). *Small and Medium Enterprises: Access to Finance as a Growth Constraint*. World Bank Working Paper.
5. World Bank (2023). *SME Finance Report: Unlocking Access to Finance for Small Businesses*. Washington, D.C.
6. IMF (2022). *Financial Inclusion and SME Development: Global Trends and Policy Recommendations*. International Monetary Fund, Washington, D.C.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti (2023). *PF-77-son Farmon: Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida*. Lex.uz.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2024). *Tijorat banklari faoliyati va kreditlash bo'yicha yillik hisobot*. Tashkent: Markaziy bank nashriyoti.
9. Mavlonov, O. (2021). *Kichik biznesni moliyalashtirishning zamonaviy mexanizmlari*. Tashkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
10. Sattorov, N. (2022). *Bank kreditlash tizimida risk-menejmentni takomillashtirish yo'llari*. Tashkent: "Moliya va kredit" jurnali, №4.
11. UNDP (2023). *Inclusive Finance and Entrepreneurship in Emerging Economies*. United Nations Development Programme, New York.
12. Asaka Bank (2024). *Kichik biznes kreditlari bo'yicha amaliy hisobot*. Tashkent: Asakabank axborot byulleteni.
13. Hamkorbank (2024). *Yillik moliyaviy hisobot va mikromoliyaviy faoliyat tahlili*. Tashkent.
14. OECD (2022). *Financing SMEs and Entrepreneurs 2022: An OECD Scoreboard*. Paris: OECD Publishing.
15. Jo'rayev, Sh. (2023). *Kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda banklarning o'rni*. Tashkent davlat iqtisodiyot universiteti ilmiy jurnali, №5.